

ФІНАНСОВИЙ КАПІТАЛ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Характерною рисою сучасних соціально-економічних систем стає утворення на базі тріади промислового, торгового і банківського капіталів фіктивної частини фінансового капіталу. Для сучасної економіки характерним стає вже не сфера реальної економіки і створення нових товарів і послуг, а перерозподіл нагромадженої вартості. Визначальна роль в даному процесі відведена фінансовим інститутам, які перетворили здійснювані фінансові операції на первинні, а виробництво, реальну економіку – на вторинні. Для цього використовуються гроші, які стали товаром, який одні країни продають іншим, крипто валюти і валютні інструменти – свопи та деривативи, які, по суті, є фіктивним товаром.

На відміну від першої половини ХІХ століття, коли фіктивний капітал був допоміжним механізмом матеріального виробництва, його роль і сутність на сучасному етапі зазнали значних змін. В першу чергу, слід зазначити, що протягом останніх десятиліть відбувається різке збільшення обсягів фіктивного капіталу, як в номінальному вираженні, так і в співвідношенні з реальним виробництвом. Однією з причин такого бурхливого зростання стала глобалізація фінансових ринків різних країн, яка розширила можливості для більш мобільного перерозподілу активів і сприяла збільшенню і концентрації грошових потоків. У другій половині ХХ століття відбуваються значні зміни зовнішньої форми існування і руху фіктивного капіталу. Фіктивний капітал на сучасному етапі має на кілька порядків більший ступінь мобільності і швидкості обігу в часі і просторі, характеризується значним ступенем концентрації, має менший ступень інтеграції з виробничим сектором [1].

Сучасний глобальний капітал має низку нових рис у порівнянні з епохою раннього капіталізму. Очевидною є фінансова домінанта, що виражається в глобальній перевазі фінансового капіталу над іншою економікою і випереджаючому зростанні фінансового сектора в порівнянні з реальним. Сучасний капітал не має локалізації в просторі і в часі, постійно переміщується по глобальному фінансовому ринку, легко йде з-під будь-якого національного і міжнародного контролю і регулювання. Такий капітал потенційно нестійкий, генерує фінансову нестабільність і залежить від дії випадкових чинників.

Сучасний фінансовий капітал живе в комп'ютерних мережах, постійно рухається з дуже високою швидкістю, йому властиві розмитість і зміна суб'єкта власності, надзвичайно висока мобільність в часі і просторі, найвища концентрація при мінімальній інтеграції з виробничим сектором. Постійно виникаюче протиріччя між прагненням до нічим не обмеженого руху і матеріально-речовою обмеженістю конкретних форм втілення призводить на деякому етапі до діалектичного роздвоєння капіталу на капітал-власність і капітал-функцію. Капітал-функція, що знаходиться в товарній, продуктивній і грошовій формах функціонує в конкретній сфері економіки і безпосередньо генерує процес самозростання вартості. Капітал-власність, це відокремлений титул власності на істинний капітал, що експлуатується на фінансовому ринку та існує у вигляді цінних паперів, деривативів та структурних фінансових продуктів. Його призначення – бути представником істинного капіталу на фінансовому ринку і опосередкувати перерозподіл вартості, власності, ризику та інформації.

Віртуалізація капіталу забезпечує рівну доступність ринків для будь-яких інвесторів незалежно від їх територіального і тимчасового розміщення, тобто зняття просторово-часових обмежень на рух капіталу. Перешкоди, нездоланні в світі речових форм капіталу, долаються в віртуальному світі [2].

На основі фінансової віртуалізації відбувається відрив фінансового сектора від реального, з акцентом на використанні фінансових деривативів. Вони, з одного боку, перерозподіляють ризики і спрощують процес переливу

вільних капіталів. З іншого боку, породжують розрив дійсного і фіктивного капіталу та відчуження віртуальних фінансових відносин від реального господарства. В результаті фіктивний капітал підпорядковує процеси виробництва, керуючи дійсним капіталом, незалежно від його стану та ефективності. Сьогодні вартість цих віртуальних інструментів в 16,7 рази перевищує валовий світовий продукт, а вартість деривативів у багато разів перевищує вартість загального світового багатства. Таке зростання і розміри зміцнюють розширення ринку похідних фінансових інструментів, який має гіпертрофовані розміри відносно реального виробництва, будучи при цьому джерелом прихованих ризиків, як для окремих його учасників, так і для фінансової системи в цілому.

Ринок деривативів відволікає на проведення спекулятивних операцій найбільш швидко зростаючу частку світових фінансових ресурсів, з прискоренням відриває фінансовий сектор від реального, підсилює диспропорції в самоорганізаційному перерозподілі продуктивного фінансового капіталу між різними структурами світової економіки. Більшість спекулятивних операцій носить суто віртуальний характер, тому що взагалі не переміщує реальні фінансові кошти між структурами світової економіки [3].

Передумови для поглиблення фінансіалізації світової економіки почали формуватися ще в 1970-ті роки. Початок п'ятої технологічної революції збіглося з корінними трансформаціями в діяльності фінансових інститутів. Припинення дії Бреттон-Вудської системи і введення плаваючих курсів привели до бурхливого розвитку позабіржових фінансових інструментів. Розвиток ринку похідних інструментів дозволяв залучати для інвестицій практично необмежені кошти і розподіляти ризики.

У структурі капіталу, який обертається на світових фінансових ринках, частина активів, що пов'язана з обслуговуванням реальних потоків товарів, представляє лише 6-8%. Інші 94-92% розглядаються як спекулятивний капітал. Є всі підстави вважати, що фінансовий сектор в глобальній економіці придбав "віртуальні ознаки" і, все в більшій мірі відриваючись від реального

виробничого процесу, починає розвиватися на власній відтворювальній основі [4].

Фіктивний капітал став найприбутковішим і перетворився на фактичного володаря світу, сприяючи утворенню купки країн «золотого мільярду». Статистика свідчить, що ці країни, в яких проживає близько 15% населення планети, споживають близько 85% ресурсів, вироблених в усьому світі. США виробляє 20% світового ВВП, а споживає майже 45% світового продукту. За останні 50 років частка обробної промисловості в ВВП США скоротилась більш ніж удвічі (з 25% до 12%), при цьому частка фінансового сектору подвоїлась (з 3,7% до 8,4%). За аналогічний період частка доходів в обробній промисловості США скоротилась більш ніж на 2/3 (з 49% до 15%), а частка доходів фінансового сектора в загальній сумі доходів подвоїлась (з 17% до 35%). Одночасно з цим, частка фінансових послуг у ВВП зростає [5].

Як наслідок, вільні кошти, які потенційно повинні виступати інвестиційним ресурсом, вилучаються з реального сектора і осідають на деякий час на рахунках фінансових інститутів, завданням яких є їх акумуляція, примноження і подальша трансформація в реальні інвестиції. Падіння реального виробництва, безумовно, негативно вплине на дохідну частину бюджету, що в умовах зниження економічної активності веде до необхідності додаткових залучень в рамках фінансування бюджетного дефіциту. Тому, дефіцитність державних фінансів стала невід'ємним атрибутом сучасної фінансово-економічної політики. Все частіше уряди сучасних економік стають залежними від міжнародних фінансових інститутів, і в цьому проявляється фінансіалізація вже на глобальному рівні.

Процеси глобалізації стимулюють міграцію фіктивного капіталу. Він більшою мірою набуває віртуальних ознак, тобто отримує здатність переміщатися з високою швидкістю і у величезних обсягах по всьому світу, що змінює саму його суть.

Рішення суперечності між роздутим фіктивним капіталом і відстаючим в своєму зростанні реальним капіталом може бути тільки тимчасовим і мати

катастрофічний характер, пов'язаний з різким падінням курсів акцій і біржовим крахом. Розмах сучасного капіталістичного циклу посилюється коливаннями фіктивного капіталу, а економічні кризи вкрай загострюються біржовими потрясіннями.

Якщо поглянути на досліджувані питання з точки зору економіки України, то можна констатувати, що сукупні активи вітчизняного фінансового сектора щорічно збільшуються, тоді як темпи економічного зростання слабо корелюються з їх впевненим приростом. Наприклад, більше 90% активів вітчизняного фінансового сектора припадають на банківську систему, якій повинна належати роль основного генератора кредитних ресурсів. Домінування тільки банківського сектора в структурі вітчизняної фінансової системи говорить про її низьку ефективність. Незначні розміри ринків страхування та недержавних пенсійних фондів – також одна з основних перешкод на шляху розвитку фінансової системи України, тому що в розвинених економічних системах попит на цих інституційних інвесторів є невід'ємною складовою ефективного функціонування і розвитку фондового ринку [6].

Надмірний вплив процесів фінансіалізації на вітчизняну економічну систему особливо проявляється в сучасний період кризи, адже в умовах надмірної залежності економіки України від зовнішніх ринків зростає залежність від міжнародних фінансових інститутів (зокрема, МВФ), що тільки посилює суперечності в економічному розвитку та негативно впливає на економічне зростання.

Підсумовуючи, слід зазначити, що без посилення контролю над рухом капіталу і більш жорсткої регламентації фінансового ринку світову економіку потрясатимуть важко прогнозовані та глибокі фінансові кризи, спровоковані блуканням пере накопиченого капіталу та його авансуванням у формування чергової фінансової бульбашки. Об'єктом регулювання і контролю повинні стати, насамперед, податкові гавані та світові фінансові центри. На фінансових ринках обертається фіктивна вартість, яка не втілює в собі затрат суспільно необхідного часу відтворення благ. Такі гроші не є товаром і представляють

фіктивну вартість в обігу, спотворюючи тим самим реалізацію одного з найважливіших економічних законів – закону вартості [7].

Накачування економіки ліквідністю під час економічних криз не повинне залишатися без уваги міжнародних фінансових інститутів. Необхідно розробити чіткі рекомендації щодо монетарної політики держави в усіх країнах, які утворюють ці фінансові інститути. Рішення з таких ключових питань, як обсяги емісії, способи введення грошей в економіку, механізми, що направляють гроші на підтримання ефективного попиту в економіці, інструменти контролю над емісійними та інвестиційними процесами, повинні прийматися колегіально.

Список використаної літератури

1. Ермолаев К.Н. Виртуальность как форма существования и движения фиктивного капитала в современных условиях // Экономическая теория. – 2010. – №12(73). – С. 31–34.
2. Архипова В. Мировая финансовая система: глобализация или деглобализация // МЭ и МО. – 2016. – №5. – С. 40–49.
3. Лютий І.О., Мороз П.А. Суперечність процесів фінансіалізації та їх вплив на економічне зростання в Україні // Економіка України. – 2014. – № 4. – С. 29–39.
4. Финансовое будущее мира 09.11.16 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.warandpeace.ru/ru/analysis/view/95576/>
5. Лашин П.М. Институциональные аспекты развития форм фиктивного капитала // Вісник ОНУ ім. І.І.Мечникова. – 2015. – Вип. 3/1. – С. 27–31.
6. Князь С.В. Сучасний стан та проблеми функціонування ринку деривативів в Україні // АПЕ. – 2015. – №6 (168). – С. 347–354.
7. Єщенко П.С. Світу потрібен новий вектор розвитку: від bubbleecono – до економіки людини // Економіка України. – 2014 – №6. – С.4-22.